

STANKO VRAZ

EPIGRAMI I SATIRE

STIHOVI ČITATELJU

Mi, istina, štioče ljubeznjivi!
Ponešto smo grubi, neučtivi,
Ne štujući ničije žolencije,
Ne režući nikom reverencije,
Dolazimo k svakom smjela lica,
I bez fraka i bez rukavicâ,
I bez sjajna na ruci prstena,
I bez bučna po svijetu imena,
I bez slična sljeparskoga ljepka,
Koj privlači ptića uma nekrepka.
Pa na što nam barjak šarlatanski,
Zvuci i prnjci bogme neslavjanski,
Kad smijemo, svojom iduć stazom
Svagda izaći na mejdan s obrazom,
Na istog lava smiono strijelj naperit,
Istom orlu rep bez straha izmjerit?

NADRIKNJIŠTVO

Kod nas piše sve što nosi uha,
Nudeć kupcu pa kakvo je da je,
I umrijet će ako l' tako ustraje
Duh slovenski s tog svagdanjeg kruha.

Ne ima u čorbi toj soka ni duha:
Da sad kemik pretapljat je ustaje,
Ne bi izašlo tolik smoka iz taje,
Što bi triput najela se muha.

Evropa je k duhu već dorasla,
Jer ju pisci krepkom hranom hrane,
Kano Hektor svog sinčića - mozgom.

A mi puk naš hoćemo bez masla
Da othranimo uz knjige neslane,
Bijuć ga uz to, ko zao školnik, rozgom.

ŠUĆ-MUĆ PA PROLIJ!

(1843)

Šta ću s tobom, ne znadem zaista:
Tvoja j' pjesma svaka vrlo čista,
I reci su glatko pričešljani,
Te im nećeš nać pogreške dovijek;
A slog sputan, te bi reko ćovjek
Da ga pilio isti Kvistilijani.
Nu ipak sve još ćoek hlepi za nećim,
Što zaludu traži u tvojim rijećim,
Bio im korak veza il ne vezat,
Zato mi se ćiniš ti upravo
Panj iz kojeg ne da se izrezat
Niti svetac, niti ćestit đavo.

S MAGARCA NA NIŠTA

(1843)

Napinju se gore, rađaju miševi!
Kaže vers u mudrih knjigah Horacijevih;
A što znaći njegov punovažan smisao,
Na leđa j' profesor štapom vam zapisao.
Isto tako bijaše (tomu nije još davno)
Za naše knjižanstvo mlado i kukavno:
Kad se koj' spisatelj našao na porodu,
Toli strašan glas bi pustio po narodu -
Preporučujući sebe s djecom svojom -
Ko polog Homera bojni bog pod Trojom.
A što proizađe iz njegove utrobe?
Kukavnih mišićâ kratkotrajne osobe!
Nu i to, gospodo, nešto je valjalo,
Ako baš ne mnogo, a to barem malo:
(Bilo nam za ludu djecu bar igraćkâ).
No otkak sanak usni mađarski oroslan,
Da će ga izjest mišić iza Drave poslan,
Te na stražu metnu pred goru nam **maćka**,
Sad ti nam tek bude zlo ah dozlaboga,
Jerbo bogme, brate, od ćasa onoga,
S naravske bojazni (vjeruj ovoj pjesmi!)
Više nijedan mišić napolje nam ne smi!

MANA I GRIJEH

Hrvat:

Zar li mi Hrvati nijesmo dobri ljudi,
Mirna, krotka srca, bezazlene ćudi?
Veselo sve trpeć ko golub il ovca!
Mućeć se za druge bez slave i novca!
Pa nas svijet opeta bez pomilovanja
Ko zlotvore grdi, ko kuje proganja.

Prijatelj:

Istina j'! Krepostma neima vam primjera:
Vi ste dobri, mirni, krotki **et caetera**.
Ali sve to vama ništa ne pomaže,
Kad svijet u vas jednu mrsku manu kaže -
Ljudomrsku manu i on grijeh materni,
Što ste vi Slaveni i tom rodu vjerni.

MARCO TULLIO ASINIO

O tvôj glavi sve se slažu ženke,
Da je na kip stvorena soljenke.
Al hman sličnost! Pokrovac odmoli,
Pa ćeš vidjet da u njoj ne ima soli.

LINEUS II.

Doktor Morbuš, zaklet vrag Ilirâ,
Navrat-nanos sad botanizira;
I već vražji svijet slame i trave
Skupi u niskom predjelu svoje glave:
Tu ćeš naći žabnjak, čemeriku,
Bradušicu, kukolj, vodeniku,
Pasji jezik, kozlić...,
Žabokrećac, koprivu, smrdljiku,
Vučji, pasji i lisičji rep,
Vražji stričak, cvic i kiselicu,
... i bablju dušicu,
I bog zna još kakvu sve ne travu
U herbarium glave si je zapisao;
Samo pravu - jednu dobru misao
Nać tu nećeš - i da bi za glavu!

NI ZA ŠTO

Tvoja j' glava tvrda
Ko Stubički kam,
Nu i tupa, na njoj
Da ne mož nabrusti
Ni jedan epigram

REGULA VITAE

(Nad kolijevkom svog nećaka)

Izvoli me, sinko, slušat!
Ako hoćeš ovdje da prolaziš,
Ne posrneš nikad, ne nagaziš:
Budi zdravo ušat
I trbušat.
Trbuh će ti steć pred ljudma važnost,
Uha - duši mir i snažnost.

JUSTE MILIEU

Govorio čovjek stojeći na cesti:
"Da udarim desno, ja ću Janka sresti;
Udarim li lijevo, dirnut ću Mijata".
To on reci, sasvim mirne svijesti
Udari po srijedi, pak on pljusk sred blata!

NAŠ OBERSUDAC

Ja sam Tomek Ludski poljar;
Živim bolje negol' boljar:
Gledaj samo moje dvore,
Kako krasno u paradi
Stan do stana ja pogradih;
Motri samo te komore,
Staje, hlijeve, podrum, klijet.,
Pa još ženku!... Ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga poživio mnogo ljet!

Kako dođe na tu štaciju,
Mahom ode na renglaciju
Gledat selo, dođe i k meni,
Sve razvidiv u mojih dvorâ,
Stanje stajâ i komorâ,

Tu zaviri i k Jagi ženi
(Krasnije ne ima nijedan kmet!)...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

Pa otposlije kako on tu je,
Sve mi bolje napreduje:
Svake drage godinice
Teli mi se Srna krava,
Ženka rodi sinka zdrava,
Legu guske i purice
Peradi mi vražji svijet...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

Njega od drugih ide škuda,
Al kad treba meni suda,
Ne veli mi doći s doma
Ni na kolih ni pješice,
Već mi reče: Čuješ, Toma,
Nek dođuće nedjeljice
Jaga dođe vrt mi pljet...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

Kad mu i druge radnje treba,
Brašna očinjat, mijesit hljeba,
Rublje, zdjele, noge l' prati,
Mah poruči on po Jagu;
Jer te posle ona k vragu
Dobro umi obavljati
(Bar to hvali na njoj svijet)...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

Kadno i njemu štogod treba
Poslat ženki put Zagreba,
On taj posao meni izruči;
Među tim sâm mi kući teče,
Ne ostaviv je ni pod večer,
Da, i obnoć se tu još muči
(Bar to priča svaki susjed)...
Ala je krasni, ala je blagi,
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

A on kad gođer u grad pošao,
Nije još prazan natrag došao,
Već donosio i nama darâ:
Djeci svakom po kapicu,
Jagi baršun-poculicu,
Meni čizme nu bez sarâ,
Te im se divi čitav svijet...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

N'omad mi se sreća zogid;
Moja Jaga sinka rodi:
Mah se i sudac k nam potruđi,
Pa kad dijete motrit uze,
Stade od mila ronit suze,
Te se i kumom mah ponuđi,
Na stol metnuv škudâ pet...
Ala je krasni, ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

Ja sam Tomek Ludski poljar;
Živim bolje negol' boljar:
Gledaj samo moje dvore,
Kako krasno u paradi
Stan do stana ja pogradih;
Motri samo te komore,
Staje, hlijeve, podrum, klijet,
Pa još ženku!...Ala je blagi
Obersudac naš predragi!
Bog ga živio mnogo ljet!

AD APOLLINEM

(1846)

Vapim k tebi, bože pjesni!
Čuvaj ruka tva nebeska
Hram si od vatre i zla trijeska!
I od bezbožne svake vike!
I od ostalih vragov bijesnih!
A najpače od sebara:
Dućandžija i cincara!
I njih djece svekolike!

OSVETA NARAVI

(Istinito pojavljenje)

*Čovjek obraća, bog obrne
Narodna poslovice*

Poznam mađara koj pri našem nebu,
Pri hrvatskom suncu, pri hrvatskom hljebu
Svoju drobnu djecu mađarštinom muči;
Što na volju ne ide, to šibom douči,
Te već s njom i tako daleko dotjera,
Da od ranog jutra do mrtva večera
Ništa čut ne možeš pri tom njegovom redu.
Ništa, samu čistu mađarsku besjedu.
Ali tek što njima opet krene pleći,
Od sve mađarštine niti vražje riječi,
Neg djeca veselo stanu naški zborit,
Po sobah se naše *Nek se hrusti* orit.

O jadni Mađari! Hman je vaša muka!
Budi pojavljenje to vama nauka:
*Jači, znajte, bog je i kći njegov - narav -
Neg su svi zakoni svijet što ih skova varav.*

DIJETE I PTICA

(Basna)

Ne udaraj štapom hvatajući ptice

Narodna poslovice

Čujuć dijete pticu u dubravi,
Gdje popijeva i bijeli dan slavi,
Želi da ju ima u krletki,
Da joj gleda perje bojâ rijetkih, -
Da ju uči kako da kljun slaže
Polag notâ što su njemu draže.
Dijete ludo - kamenja se lati,
Pa sta vičuć za pticom bacati,
Tvrdo sudeć da će time plaha
Predat mu se u ruke od straha.
Ali ptica - to božje stvorenje -

Čuvši viku, vidivši kamenje,
Mah odleti u zelenu goru,
Stan učini na najvišem boru,
Pa tu poje pjesme bez prestanka
Od slobode i nje bijela danka.
Ptica ova, prekodravski svati!
Mi smo, znajte, slobodni Hrvati,
Što ih htijaste pri viki i štapu
Da spravite poda svoju kapu.
Ali nismo mi ta ptica luda,
Te mi ne bi znali "ni kamo ni kuda?"
Da ste znali ljubiti i cijeniti
Tuđe pravo - znalo bi što biti:
Al je sad već kasno te prekasno.
Vabili nas bogzna kako krasno,
Ne prestali dovijeka jadikat,
Ptić taj neće vaš biti te nikad.
Već on leti po zelenoj gori,
Gdje se prosto dižu k nebu bori,
Svak cvijet svojim mirisom miriše,
Svak se metulj na svojim krilima njiše,
Šumno s hridi skače bistra voda
I svak listak šušti: "Sloboda! Sloboda!"

NEMARNIM I NEODLUČNIM

Nadaj se nenadnje za pridobit ju

Poslovice dubrovačka

Kako jato od gladnih kurjakâ
Oko tora svaku noću vije, -
Sad se lažmi oko časti bije
Poveljenih četa lupežnjakâ.

O za čašću, novcem žeđu klete!
S koje se za groš s krsta bog prodava,
Ne poštuje brat ni kuće glava,
Ni maleno u utrobi dijete.

Čujte mene što se neprestance,
Za mir kupit, pogađate s pašom!
Što mislite poniznošću vašom
Svit si vijence - vijete si lance.

Blago onom koj se brine za dne,
Za noć s uljem lampicu pripravi,

I na vrata čvrst lokot postavi,
Da se zlobe obrani nenadne

I priveže k pragu vjerno pseto,
Koje laje drmajuć ga iza sna,
Kad se četa primakne opasna,
Da ga oplijeni, sruši mjesto svet.

Ne čekajte dok vaš dom ne gori,
Dok ne traže da platite glavom,
Već vi noć-dan bdijte si nad pravom,
Da oltarâ vrag vam ne obori.

Zato bud'mo stalniji od zida!
Nas nasrta od prevarâ jato:
prezirimo i srebro i zlato,
I sâm biser koj nam vrat otkida.

Drugač ćemo spoznati istinu!
Doć će vrijeme nemilosno tvrdo:
Tešku krv će lijevat svako brdo,
A mi ćemo plaćati krvninu.

Djeca će nam u ruhu prosjakâ,
Prag dušmana ljubeć, kruha prosti,
Glavu će po djedovini nosit
Ohol čopor od karakalpakâ.

SVE U ZAO ČAS

(1848)

Dok nam cvatijaše mir, Tirteja sto imadosmo;
A sad gdje buknu rat, svima promuče grlo.

HRVAT PRED OTVORENIM NEBOM

(1848)

Prvi put kad nebu vrata bog otvori,
Pa se tu sunčanoj javi u odori,
Zgrnu se pred njega ljudi svih naroda,
Od svih poljâ i gorâ, dubravâ i vodâ.
Tu svaki višnjeg oca o nešto zaprosi
Za svoj rod i pleme što blagoslov nosi.
Rimljanin, Rus i Arab prose svijeta vladu,

Nijemac, da u svakom zanat tjera gradu,
Englez, sva brodovim da zakrilja mora,
Čivut, da trguje od dvora do dvora,
Mađar, Mongol, Turčin, da smije zemlje robit, -
Kitajac, da bude vijek sâm i osobit,
Francuz, laku krvcu i misao vijek zdravu,
A Grk, umjetnostî i naukâ slavu.
To nebeski vladar kao otac najbolji
Svakome potvrdi po njegovoj volji;
A kad se već sprema da zatvori vrata,
Eto ti na pragu još samog Hrvata!
Tu on stoji zamišljen niti šta govori,
Kao čovjek, s pameću što se (kažu) bori.
"A šta ti prosiš, dobri moj čovječe?" -
Dobrostivo njemu višnji otac reče -
"Bi li ti gospodstvo? Bi li pamet zdravu?
Bi li ti bojnu sreću i nje šumnu slavu?
Išti šta ti drago, al znaj, brzo beri,
Jer ovčas nebeske zatvori ću dveri."
Al ti se naš čovjek za ništa ne odluči,
Već on za vratom se češuć mukom muči.
Tek naposljed, Višnji kad se uhvati kvake,
Hrvat progovori smjerno riječi ovake:
"E duše ti, kad si voljan na besjedi,
Pa slušaj u kakvoj nalazim se bijedi!
Nije baš muka birat dare ma i najbolje,
Al je muka, hoće l' braći bit do volje?"

Jer gdje ima ljudi, tu ima i ćudi,
A kod nas je običaj već od starijih ljudi
Da ono samo o čem povijeća se vijeće
Javno se odobrava i u zakon meće;
Zato me počekaj ti ovdje na pragu
Doklem se ja vratim među braću dragu,
I doklem se tamo o tom vijeće skupi -
Starješine mudre, našeg roda stupi,
Pa što svijju volja odlukom izreče,
Javit ću ti, oče, još današnje večer."
A nebeski vladar kao otac najbolji
Za tu mu odgodu učini po volji.
Na tom se naš čovjek vrati opet domu
Među svoju braću k rodu hrvatskomu.
Tu ih nađe za stolom do veselijeh snaša,
Gdje im zdravlje piju iz punijeh čaša.
Danas su ti, brate, uprav dobre volje,
Te već nijedno ne zna što ih drugda kolje.
Već u mozgu im slatko vince se prijavi,
Širom otvarajuć vrata srcu i glavi:
Stadoše se grlit, ljubiti i bratimit,
Ne ima ga koj ne bi tu u bratstvo prîmit.

Stade svako mudrost po svoju raskladat:
Jedan kaže kućom kako umî vladat,
To ti kudi čeljad, a to hvali djecu,
Drugi uznosi snagu i svoju pamecu,
Opet drugi ženu i ugledno bratstvo,
Treći svoju hrabrost, četvrti bogatstvo,
Peti lijepe dvore, polja i vinograde,
Šesti svoje pređe, pse i konje mlade.
Tako kruži riječca redom po razumu,
Dok se sve u bratskom ne smiješaju šumu -
Kao žugor pilićâ, kad im prospeš prosa;
Jer svak hoće mudriji da je ispod nosa.

Uto i naš čovjek koji još stoji u vratî,
Kad se priutiša žubor, riječ uhvati:
"Čujte, ljudi, braćo! Nebo se otvori,
I bog se ukaza u sunčanoj odori.
To čudo viđahu poslovi narodâ.
Od sviju svijeta poljâ i gorâ i vodâ.
Tu svak višnjeg oca o nešto zaprosi
Za svoj rod i pleme što blagoslov nosi;
Rimljan, Rus i Arab od pol svijeta vladu,
Nijemac, da u svakom zanat tjera gradu,
Englez, sva brodovim da zakrilja mora,
Čivut, da trguje od dvora do dvora,
Mađar, Mongol, Turčin, da smije zemlje robit,
Kitajac, da bude vijek sâm i osobit,
Francuz, laku krvcu i misao vijek zdravu,
A Grk, umjetnostî i naukâ slavu.
A nebeski vladar kao otac najbolji
Svakome potvrdi po njegovoj volji.
Samo ja otidoh, nit išta izabrah,
Jer ne znadoh volje vaše, braćo hrabra!
Nu se bog smilova, pa meni obreče,
Da će me pričekat tu dok bude veče.
Zato vi skupite vijeće brže-bolje,
Da bude nam prošnja polag sviju volje."
Nato se od stola dignu starješine,
Pa skupno otidu, dok im rok ne mine,
Da se u vijećnici mah posavjetuju,
Te o važnoj stvari toj odluku skuju.
Tu sad s dostojanstvom velikijem na licu
Vijeća star predsjednik otvori sjednicu.
Prvo - čestita si (kazuje) za sreću
Tol' mudru gospodu da skupi u vijeću;
Drugo - preporučit slogu im se stara,
I da uvrijedili ne bi višnjeg cara,
Kako baš (kao njemu podložnici vjerni)
Treba u prošnjah svojijeh da budu i smjerni.

Nato ustadoše govornici redom,
Tvoreć svoje prijedloge svak krepkom besjedom
Prvi izreče: "Braćo, traž'mo plodnost zemlje!"
Drugi: "Dobre pute, da nam ne zadrijemlje
Lijepa trgovina!" Treći: "Mudre brade!"
Četvrto: "Da svoje se dokopamo vlade!"
Peti kaže: "Novce! jer novac je lovac;
Na taj ljepak idu knez, pop i trgovac!"
Šesti još primetnu: "Šta bokčarit treba?
Dok je zemlje nama, bit će i po kus hljeba,
Dok je starijih glava, bit će i mudrijeh brada,
Nije još ni vladarâ nestajalo nikada;
A novac će i k nama doć bez grdne muke,
Jer ta ptica leti od ruku na ruke.
Nu ako doista stalo vam je u volju
Da pošaljemo prošnju k višnjemu prijestolju,
A vi, okanivši prosjačkih se tralja,
Prosite poštenja svetost kako valja,
Još da vam zavjeri i sreću junačku,
Dodavši i slavu, te sreće ulačku." -
Iza toga i sedma pamet se ustane,
Predlažući mudra bogzna jošte šta ne;
Nu i tomu prekinu riječ, prije no zaglavi,
Opet drugi, mnijuć da je Solon pravi.
Nakon se ispuknu mlad deliberator
Koji hoće da svakom mozgu bude mator;
Pravda se i inati i kriči i buči,
Samo da na njegovu ruku se odluči.
Jedan jedin šuti glaseć s kakvijem "hm!" u kolu.
Uz tu buku prođe otpodne i večer,
I tek podnoć prežeš odluku izreče;
Sad tek navrat-nanos slaže prošnju pisar,
Te se s njom pred nebo otpremi poklisar,
Ali već u zao čas po sreću Hrvatâ,
Jer poklisar nađe zatvorena vrata.
I od to doba njemu sve slabo uspijeva:
Zdravo sije žito, a rađa mu pljeva;
On izvodi mačem djela vrijedna slave,
Al drugi nje vijencem vjenčaju si glave;
On i brižno radi u poslu trgovâ,
Nu i taj mu pada trud bez blagoslova;
Ni na polju znanja nije bio baš ćorav,
Ali i te mu trude meću u zaborav.
Tako on zaosta do danas bez sreće,
Što onda preduge vijećalo mu vijeće.

*

Oj braćo Hrvati! Ustan'te iz groba!
Protarite oči! Evo ti opet doba!

Pogledajte, nebo opet se otvori,
Bog na vratih stoji u sunčanoj odori:
S prošnjom nahrupiše poslovi narodâ
Od svih svijeta poljâ i gorâ i vodâ.
Svi nose od njega već po krasne dare,
A vaš doma drijemljuć tek si oči tare.
Dočijem još ne znate što vam uprav treba,
Drugijem već na polju cvatu vlati hljeba;
A pravdanjem pustijem dok tratite vrijeme,
Žitnice si puni svako ino pleme.
Za vrat s mudrovanjem, pa na posao ajte,
Koji vas davno čeka; jerbo, braćo, znajte,
Što bi kazivali djedi i babe naše:
"Tko gođ dugo sedla, bogme kasno jaše.
A tko: 'Bih li sedlao?' pitajuć oklijeva,
Taj ni do pol puta doći ne dospijeva."